

ФІНАНСОВО–КРЕДИТНА І ГРОШОВА ПОЛІТИКА

УДК 368:338.43

JEL Classification: G15, G22, Q13, Q14

Віленчук О.М.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри і кредиту
Житомирського національного
агроекологічного університету

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Vilenchuk O.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., associate professor
at the department of finances and credit,
Zhytomyr National Agroecological University

MODERN APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF AGRARIAN INSURANCE IN UKRAINE

Постановка проблеми. Об'єктивною реальністю сьогодення слід визнати необхідність осучаснення соціально-економічної та фінансової інфраструктури сільських територій, невід'ємним елементом якої виступає аграрне страхування. Процес виробництва сільськогосподарської продукції перебуває під впливом найрізноманітніших небезпек, насамперед це стосується природно-кліматичних, антропогенних і значною мірою екологічних ризиків. Тому, використання механізму страхування є цілком виправданим заходом протидії прояву небажаних подій, розподілених у просторі і часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні підходи до функціонування ринку аграрного страхування відображено у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Дж. Грабер [11], О. Козьменко [7], Л. Нечипорук [3], В. Плиса [4], М. Солана [13], О. Слободянюк [12], В. Фурман [9]. У зазначених дослідженнях йдеться про необхідність забезпечення бажаної траєкторії трансформацій процесу розвитку сільськогосподарського страхування. На необхідності розробки дорожньої карти розвитку аграрного страхування акцентував увагу Ю. Лупенко [2]. Л. Тулуш наголошує на потребі розбудови дієвої системи агрострахування в Україні у рамках приватно-державного партнерства [8]. Ю. Алексєрова запропонувала використовувати модель суспільного взаємного страхування в аграрній сфері [1]. Питання щодо поступового збалансування нормативно-правового, інституціонального та фінансово-економічного забезпечення висвітлено у працях [10, 11, 13]. Водночас, зазначені вчені не достатньо приділяли увагу питанням стратегії розвитку страхового ринку, особливо, що стосується страхування сільськогосподарської продукції. Саме це і зумовило необхідність проведення даного дослідження.

Постановка завдання. Актуалізація проблеми дієвого функціонування ринку аграрного страхування в Україні зумовила необхідність вирішення стратегічних і тактичних завдань, спрямованих на посилення страхового захисту виробників сільськогосподарської продукції.

Метою даного дослідження є обґрунтування сучасних підходів до розвитку аграрного страхування та формування пропозицій щодо їх реалізації в інтересах всіх учасників страхового процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виявлення сучасних тенденцій розвитку аграрного страхування в Україні дозволяє стверджувати про значний невикористаний потенціал його розвитку. Адже, показник питомої ваги застрахованих площ у структурі посівних площ становив: у 2012 р. – 2,6 %; у 2013 р. – 3,1 %; у 2014 р. – 2,7 %; у 2015 р. – 2,6 % та у 2016 р. – 2,5 % [6]. Водночас, зазначений показник у 2016 р. в США перебував на рівні 88 %, Китаї – 43 %, Канаді – 72 %, Іспанії – 78 % та Греції – 100 % [11].

Представленні дані свідчать про усвідомлення світовою спільнотою необхідності використання можливостей страхування у протидії сільськогосподарським ризикам. Погоджуємося з думкою академіка Ю. Лупенка про доцільність створення дорожньої карти реформування сільськогосподарського страхування, яка передбачала б вжиття таких заходів: сформувати якісну систему страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників із розширенням їх інституціональних складових; відновити дію державної програми часткової компенсації страхових премій для сільськогосподарських товаровиробників; вдосконалити вимоги до вступу страховиків до профільних асоціацій; запровадити андерайтинг, врегулювання збитків і перестраховання по всіх стандартних програмах з державною підтримкою; покращити гарантійний механізм виконання страховиками зобов'язань перед сільськогосподарськими товаровиробниками [2, с. 32]. Вважаємо, що системна реалізація основних положень дорожньої карти потребує розробки і реалізації стратегічних і тактичних заходів, орієнтованих на поступальний розвиток страхових відносин в аграрній сфері

У теорії та практиці страхових відносин можна виокремити дві ключові стратегії “Інерційний посткризовий розвиток страхового ринку” та “Модернізація страхового ринку”. Перший варіант стратегії передбачає поступовий розвиток страхових відносин, забезпечуючи баланс економічних інтересів суб'єктів ринку. Представниками даного наукового підходу є: Л. Нечипорук [3], О. Козьменко [7] та В. Фурман [9]. Другий сценарій передбачає кардинальну зміну пріоритетів, формування коаліцій прихильників глибокої модернізації інституціональних механізмів, які відповідають за якість страхової системи та державного регулювання нею [4, с. 93].

Стратегічні орієнтири інституціональної модернізації страхового ринку передбачають виокремлення двох груп взаємопов'язаних заходів (відтворення сприятливого страхового середовища в аграрній сфері та взаємодію держаних і недержавних інституцій), спрямованих на досягнення поступової реалізації існуючого потенціалу розвитку ринку аграрного страхування (рис. 1).

Рис. 1. Стратегічні орієнтири інституціональної модернізації ринку аграрного страхування

Джерело: власні дослідження

В основі інституціоналізації страхового ринку необхідно застосовувати систему цінностей (морально-етичного та соціально-економічного характеру), дотримання яких дозволить максимально

використовувати страхування у протидії сільськогосподарським ризикам. За умов розширення інформаційних і комунікаційних можливостей актуалізується питання забезпечення транспарентності страхового ринку. Взагалі поняття транспарентності пов'язується з рівнем відкритості компанії, яка досягається шляхом розкриття інформації про структуру організації, її ризик-менеджмент та результати [12, с. 51]. Потенційним страхувальникам транспарентність страховика необхідна для отримання об'єктивної, неупередженої та своєчасної інформації про якість надання страхового обслуговування і стан виконання взятих зобов'язань за договорами аграрного страхування.

Водночас, питання транспарентності зумовлює інтерес не лише для потенційних страхувальників, а й страхових компаній. Це пов'язано з тим, що страховики, надаючи послуги зі страхування сільськогосподарських ризиків, наражаються на певну асиметрію інформації, що спричиняє появу морального ризику (*Moral hazard*). Небезпека для компаній від настання зазначеного ризику пов'язана з діями страхувальників, які змінюють виробничу діяльність вже після укладання страхового договору, тим самим свідомо провокують настання страхових подій. Відтак, подолання страховиком асиметрії інформації можливо завдяки диверсифікації послуг на ринку аграрного страхування.

Донині вітчизняні страхові компанії у переважній більшості використовують виключно класичні страхові продукти (страхування від одного ризику або комбіноване страхування), які не спроможні задовольнити повноцінний попит страхувальників у захисті їх майнових інтересів. Світовий досвід (наприклад, США, Канади, Іспанії та інших країн) засвідчує, що ефективна взаємодія між суб'єктами ринку аграрного страхування можлива за умов використання різноманітних страхових програм, орієнтованих на покриття сільськогосподарських ризиків. Диверсифікацію страхових послуг варто здійснювати за трьома напрямками: об'єктами, видами та підгалузями страхування.

Отже, вищезазначені напрями доцільно розглядати як невід'ємний елемент стратегії інституціональної модернізації ринку аграрного страхування. Від рівня збалансованості пропозицій страхових послуг за ціною, лімітом відповідальності та умовами виплат страхових відшкодувань багато в чому залежить формування попиту товаровиробників на аграрне страхування.

Процес інституціоналізації страхових відносин має спрямовуватися на формування сучасної інфраструктури захисту інтересів страхувальників. Потреба у дослідженні даного питання зумовлена певною недосконалістю взаємодії суб'єктів аграрного страхування, а саме: відсутністю своєчасної та достовірної інформації про переваги та недоліки страхових продуктів; недобросовісною рекламою страховиків; невикористанням наявних механізмів досудового врегулювання конфліктних ситуацій; недостатністю в органах державної влади (Міністерства аграрної політики та продовольства України, Нацкомфінпослуг тощо) достатніх інституціональних повноважень щодо впливу на порушників (страхові компанії) прав споживачів страхових послуг тощо.

Однією з ключових умов здійснення інституціональної модернізації слід вважати забезпечення актуарної збалансованості між учасниками ринку аграрного страхування. Адже завдяки досягненню цінового паритету на страхові послуги вирішуються два ключових завдання: 1) потенційні страхувальники підтверджують платоспроможну готовність здійснювати трансфер (передачу) ризиків на страхування; 2) страхові компанії вирішують питання синхронізації страхового портфелю шляхом визначення оптимального співвідношення між рівнем ризику та очікуваним доходом від страхової діяльності.

Процес модернізації страхового ринку передбачає консолідацію дій державних і недержавних інституцій, спрямованих на створення та функціонування сприятливого для його учасників страхового середовища в аграрній сфері. Роль держави у даному процесі варто розглядати з позиції формування мотиваційних стимулів подальшого розвитку страхових відносин, обмеження монополізму та сприяння конкуренції на ринку аграрного страхування.

У світовій практиці найбільш поширеним механізмом взаємодії зазначених інституцій виступає модель державно-приватного партнерства (*PPP – Public-Private Partnership*). Процес участі держави (та або муніципальних органів влади) у розподілі ризиків і відповідальності може здійснюватися, використовуючи такі механізми: а) субсидування страхових премій; страхових виплат та перестраховування; б) фінансування розробки страхових продуктів, а також освітніх та інформаційних заходів; навчання, сертифікація та оплата послуг експертів з урегулювання збитків; в) компенсації адміністративних витрат страховим компаніям [13]. В Україні у переважній більшості використовується лише єдиний з перелічених механізмів державної підтримки – це субсидування страхових премій [5].

Логіка дій суб'єктів партнерських відносин за умов субсидування премій полягає у наступному. Держава через механізм субсидування частини вартості страхових послуг приймає участь у стабілізації доходів аграріїв на випадок настання страхових подій, тим самим забезпечуючи достатній рівень страхового захисту. Наявність додаткового фінансового ресурсу стимулює страхові компанії до укладання відповідних договорів, тим самим створюючи умови для акумуляції платежів та формування технічних резервів заради гарантування відшкодувань, передбачених угодами аграрного страхування.

В іноземній літературі акцентується увага на тому, що успіх інтенсивного зростання сегменту страхування сільськогосподарської продукції залежить насамперед від узгодженості законодавства в галузі сільського господарства та від здатності страхових компаній пропонувати якісну продукцію і розглядати клієнтів як спільних ділових партнерів у страховому процесі [10]. Ефект від використання субсидій для страхових потреб товаровиробників відображається в переважній більшості у їхній відмові від самострахування і наданні переваги класичному страхуванню, тобто спільній відповідальності за ймовірність виникнення сільськогосподарських ризиків [14].

У зв'язку з посиленням децентралізації в Україні з'являються нові можливості участі державних органів влади (об'єднаних територіальних громад) у ресурсному забезпеченні процесу функціонування державно-приватного партнерства. Спроможність раціонально поєднувати ресурси всіх учасників страхового процесу потребує наявності доступних механізмів партнерства між державою та страховим бізнесом. Джерела, форми та отримувачі державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції відображені на рис. 2.

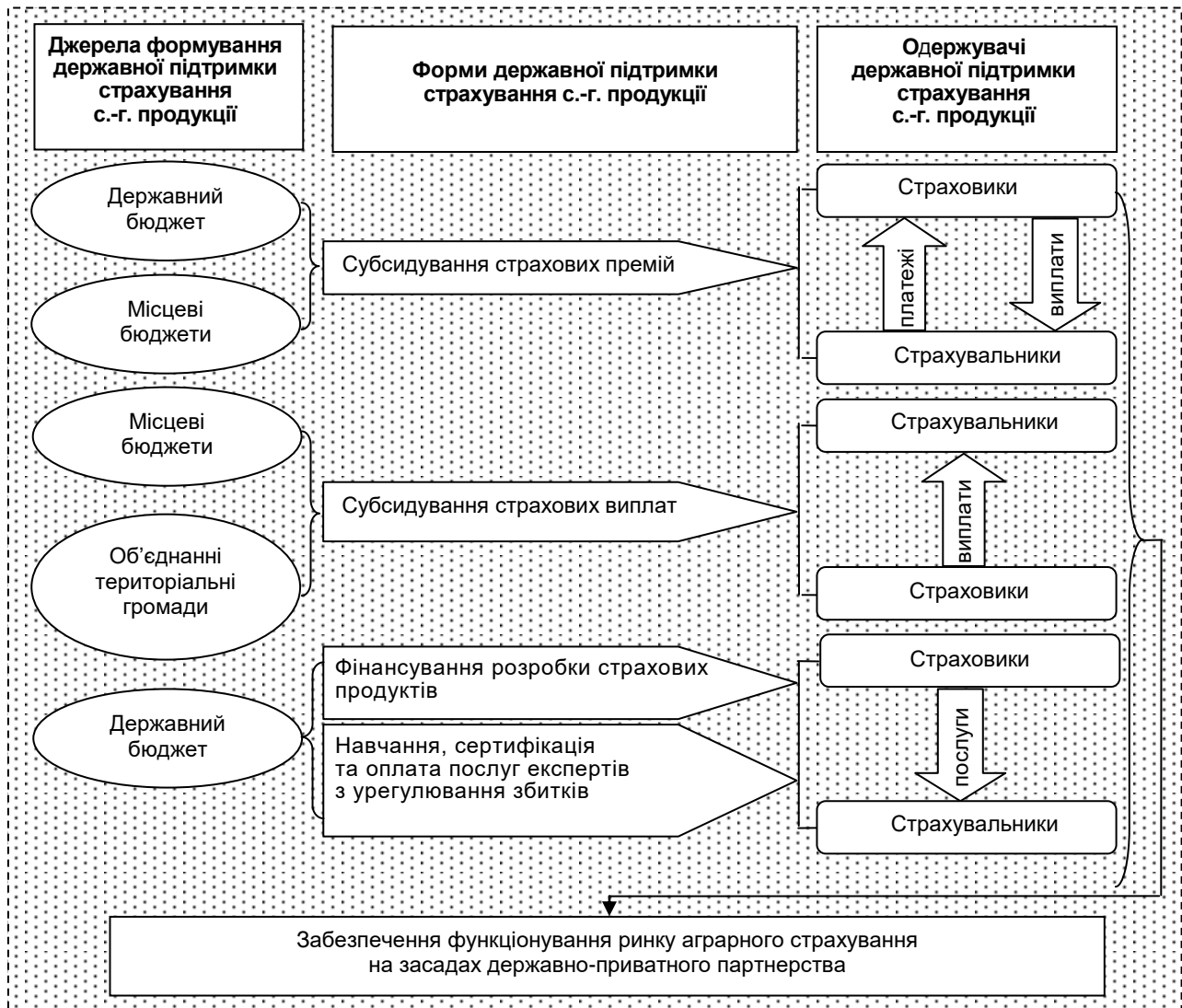

Рис. 2. Джерела, форми та одержувачі державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції

Джерело: власні дослідження

Надходження платежів від страховальників та субсидій (у разі наявності державної підтримки) страховим компаніям стимулює їхню діяльність до впровадження інноваційних страхових технологій (розробка нових та удосконалення існуючих продуктів, посилення комунікаційних зв'язків із громадськістю, оптимізація бізнес-процесів страховика тощо), підвищенню якості страхового обслуговування, гарантуванню надійності і безпечності страхової діяльності у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Для потенційних страховальників наявність державної підтримки – це

передусім доступність до страхових послуг і розширення можливостей захисту майнових інтересів під час виробництва сільськогосподарської продукції.

Важливим етапом розвитку вітчизняного ринку аграрного страхування має стати зростання соціальної відповідальності його учасників. Страхові відносини в аграрній сфері слід розглядати інтегрованим елементом у загально економічний простір. Потреба у формуванні системи соціальної відповідальності суб'єктів страхового ринку зумовлена необхідністю дотримання ними морально-етичних норм поведінки, поступового формування феномену страхової культури та відстоювання загально ціннісних підходів щодо участі у страховому процесі (рис. 3). Використання у професійній діяльності учасниками страхового ринку базисних установок соціальної відповідальності сприятиме зростанню взаємодовіри та відтворенню сприятливого страхового середовища в аграрній сфері.

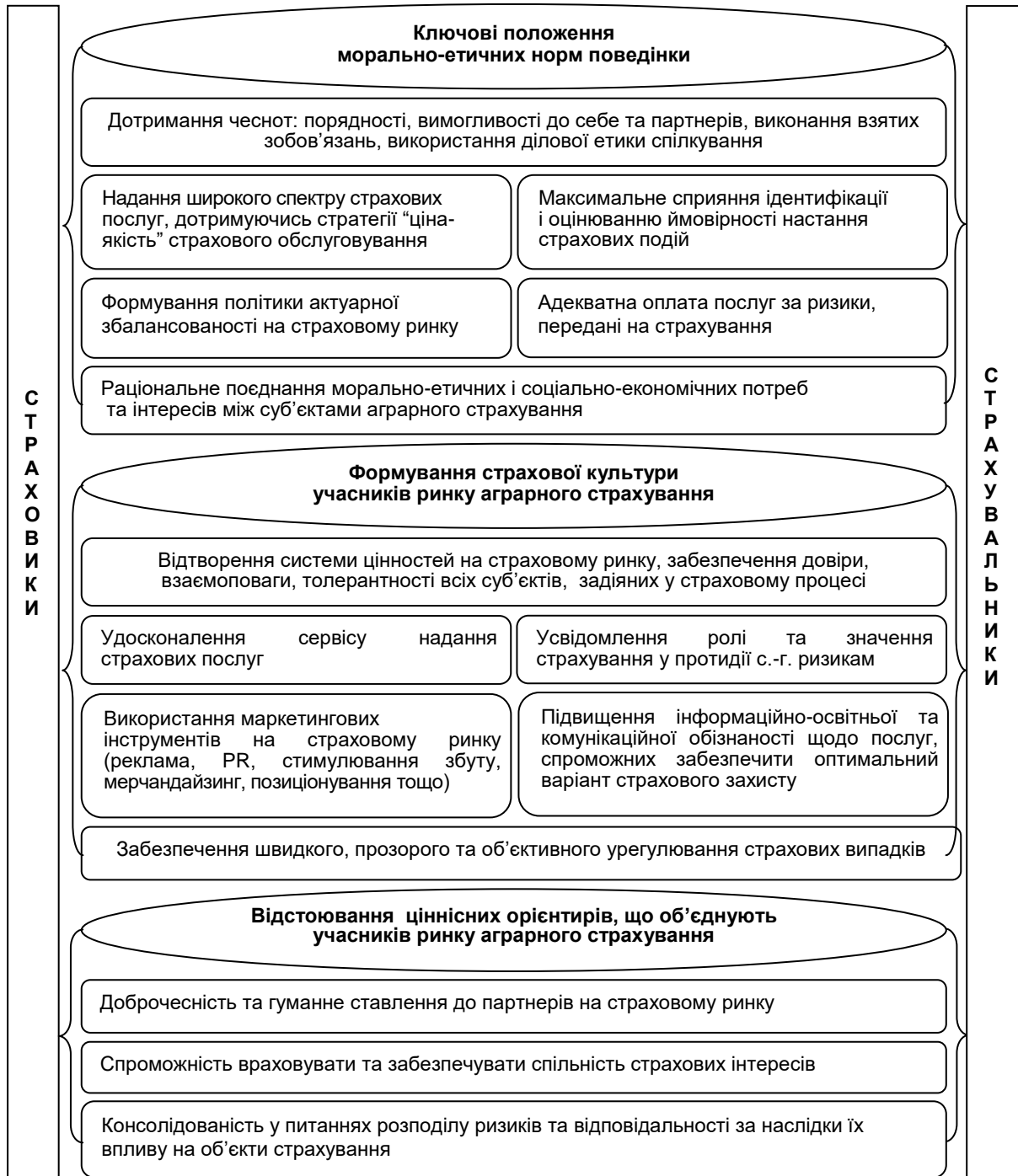

Рис. 3. Базові установки соціальної відповідальності для учасників ринку аграрного страхування

Джерело: власні дослідження

Соціальну відповідальність учасників ринку аграрного страхування варто інтерпретувати у вигляді складної багаторівневої категорії. Послідовність економічних відносин на страховому ринку

дає підстави виокремити три рівня соціальної відповідальності. Перший рівень зумовлений прийняттям рішення про підприємницьку діяльність в аграрній сфері, товаровиробники визначаються з доступними інструментами мінімізації ймовірних сільськогосподарських ризиків (самострахування, мікрострахування, страхування). Другий рівень пов'язаний з наданням страховими компаніями відповідного сервісу обслуговування ризиків, що приймаються на страхування з подальшою передачею їх часток у перестраховування (у разі виникнення такої необхідності). Третій рівень зумовлений процесом відшкодування збитків страховальникам страховими компаніями за умов, передбачених діючими договорами аграрного страхування.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнення результатів проведеного дослідження свідчить про необхідність впровадження системних та послідовних підходів до розвитку аграрного страхування в Україні. Практична реалізація зазначених підходів має забезпечити процес формування сприятливого страхового середовища в аграрній сфері на засадах соціальної відповідальності учасників ринків їх інституціональної спроможності та актуарної збалансованості. Завдяки цілеспрямованій та узгодженій професійній діяльності стейкхолдрів страхового ринку посилюється страховий захист виробників сільськогосподарської продукції, а відтак зміцнюється фінансово-економічна база страхових компаній.

Література

1. Алескерова Ю.В. Розвиток сільськогосподарського страхування: теорія, методологія практика: монографія. Вінниця: ТОВ "Видавництво – друкарня Діло", 2015. 368 с.
2. Лупенко Ю. О. Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія Економіка. 2015. Вип. 2(4). Ч. 2. С. 30-34.
3. Нечипорук Л. В. Інверсійний тип формування та особливості розвитку страхового ринку України в умовах глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08. Київ, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2011. 38 с.
4. Плиса В. Й. Стратегія посткризового розвитку страхового ринку України. *Фінансовий простір*. 2011. № 3(3). С. 90-96.
5. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 9 лют. 2012 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17> (дата звернення: 14.03.2018).
6. Ринки агрострахування України у 2014–2016 антирейтингових роках: аналітичне дослідження / IFC, Група Світового банку. *Фінансові послуги*. 2016. № 3-4 (117-118). С. 8–14.
7. Страховий і перестраховий ринок в епоху глобалізації: монографія / за ред. О.В. Козьменко. Суми: Університетська книга, 2011. 388 с.
8. Тулуш Л. Д., Прокопчук О. Т. Ринок агрострахування в Україні: тенденції та перспективи. *Економіка АПК*. 2018. № 8. С. 55–67.
9. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 295 с.
10. Calin H., Izoranu A. Public-Private Partnership and Influence on Agricultural Insurance. *Quality Access Success*. 2018. Volume 19. P. 135-138.
11. Graber J. A dip into newer P & C opportunities / 18th International Investors' Day Frankfurt, 14 October 2015
12. Slobodyanyuk O. Transparency as a Prerequisite for the Protection of Insurance Service Consumer Rights. *The Advances Science Journal*. 2016. № 2. pp. 50-53.
13. Solana M. Making public-private partnerships work in insurance, International Labour Office, Geneva: ILO, 2015. 35 p. URL: http://www.impactinsurance.org/sites/default/files/mp40_finalv.pdf (дата звернення: 21.02.2018).
14. Yu J., Sumner D. Effects of subsidized crop insurance on crop choices. *Agricultural Economics*. 2018. Volume 49. Issue 4. pp. 533-545. DOI 10.1111/ages12434 (дата звернення: 18.05.2018).

References

1. Aleskerova, Yu. (2015), *Rozvytok silskohospodarskoho strakhuvannia: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Development of agricultural insurance: theory, methodology, practice], TOV "Vydavnytstvo - drukarnia Dilo", Vinnytsia, Ukraine.
2. Lupenko, Yu.O. (2015), "The development of agricultural sector in Ukrainian economy: predictions and prospects", *Naukovyi Visnyk MDU*, issue 2(4), part 2, pp. 30-34.
3. Nechiporuk, L.V. (2011), "Inversion type of formation and peculiarities of the Ukrainian insurance market development in the conditions of globalization", author's abstract. dis. for obtaining sciences the degree of Dr. Econ. sciences, DU "Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy", Kyiv, Ukraine, 38 p.

4. Plysa, V.Y. (2011), "Strategy of post-crisis of the Ukrainian insurance market development", *Finansovyi prostir*, vol. 3(3), pp. 90-96.
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "Postcrisis development strategy of the Ukarianian insurance market" of February 9, 2012, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17> (access date March 14, 2018).
6. IFC, Hrupa Svitovoho banku (2016). Rynok ahrostrakhuvannia Ukrainy u 2014–2016 antyraitynhovykh rokakh: analitychne doslidzhennia [Ukrainian agribusiness market in 2014-2016 anti-war years: analytical research]. *Finansovyye uslugi*, 3-4 (117-118), pp. 8-14.
7. Kozmenko, O.V. (2011), *Strakhovyi i perestrakhovyi rynok v epokhu hlobalizatsii* [Insurance and reinsurance market in the era of globalization], monograph, Universytetska knyha, Sumy, Ukraine, p. 388.
8. Tulush, L.D. and Prokopchuk, O.T. (2018), "Agricultural insurance market in Ukraine: trends and prospects", *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 55-67.
9. Furman, V.M. (2005), *Strakhuvannia: teoretychni zasady ta stratehiia rozvytku* [Insurance: theoretical foundations and development strategy], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 295 p.
10. Calin, H. and Izoranu, A. (2018), "Public-Private Partnership and Influence on Agricul Tural Insurance", *Quality Access Success*, vol. 19, pp. 135-138.
11. Graber, J. (2016), A dip into newer P&C opportunities, *18th International Investotss Day*, Frankfurt, 14 October.
12. Slobodyanyuk, O. (2016), "Transparency as a Prerequisite the for Protection of Insurance Service Consumer Rights", *The Advances Science Journal*, vol. 2, pp. 50-53.
13. Solana M. (2015), "Making public-private partnerships work in insurance", International Labour Office, Geneva: ILO, 35 p. available at: http://www.impactinsurance.org/sites/default/files/mp40_finalv.pdf (access date February 21, 2018).
14. Yu, J. and Sumner, D. (2018), "Effects of subsidized crop insurance on crop choices", *Agricultural Economics*, Volume 49, Issue 4, pp. 533-545. DOI 10.1111/ages12434 (access date May 18, 2018).

Стаття надійшла до редакції 02.08.2018 р.

Рецензент: д.е.н., професор Житомирського національного агроекологічного університету Є.І. Ходаківський